

انتقال فرهنگ و ادبیات فارسی به دانشجویان در کلاس‌های آموزش ترجمه با بهره‌گیری از روش نوآورانه

دانیال بسنج

عضو هیئت علمی گروه زبان و ادبیات فرانسه و لاتین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

مریم دادخواه

دانشجو دکتری زبان و ادبیات فرانسه و لاتین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

چکیده

آموزش ترجمه به روش‌های خلاقانه و مبتکرانه که به طور همزمان فرهنگ و ادبیات را منتقل می‌کند، برای تولید مترجمان ماهر که می‌توانند شکاف‌های زبانی و فرهنگی را پر کنند، ضروری است. این مقاله به بررسی این موضوع می‌پردازد که چگونه می‌توان با گنجاندن آگاهی فرهنگی و تحلیل ادبی در آموزش ترجمه درک دانشجویان از متون منبع را افزایش داد و توانایی آن‌ها را برای تولید ترجمه‌های دقیق و مناسب از نظر فرهنگی بهبود بخشید؟ این پژوهش به بررسی راهبردهای مؤثر برای آموزش نکات ظریف فرهنگی، ابزارهای ادبی و دانش زمینه‌ای به دانشجویان مترجمی می‌پردازد و تأثیر چنین آموزش‌هایی را بر افزایش کیفیت ترجمه و شایستگی بین فرهنگی آنها تحلیل می‌کند. در این پژوهش، روشی مبتنی بر استفاده از متون و فیلم‌های فرهنگی برای آموزش ترجمه طراحی و اجرا می‌کنیم. این تحقیق با هدف بررسی تأثیر روش آموزشی پیشنهادی ما بر چگونگی ترجمه شرکت کنندگان در پروژه، متشکل از دانشجویان رشته زبان فرانسه، انجام می‌شود. یافته‌های پژوهش، پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون‌های آماری، نشان می‌دهد که روش آموزشی پیشنهادی ما، در دستیابی به اهداف پژوهش نقش مؤثری داشته است.

واژگان کلیدی: آموزش ترجمه، فرهنگ، ادبیات، روش خلاقانه و نوآورانه، کیفیت ترجمه.

مقدمه

ترجمه یکی از ارکان اصلی هر زبانی است که در جای خود یکی از اساسی‌ترین عوامل فرهنگ و تمدن هر جامعه به حساب می‌آید. ترجمه یکی از مهم‌ترین ابزارهای ارتباطی، انتقال و القای افکار است. اکنون که علم در همه زمینه‌ها به سرعت در حال توسعه و پیشرفت است و نوآوری‌های علمی دائماً در سراسر جهان انجام می‌شود، تنها راه برای بهره‌مندی از این به روزرسانی‌ها ترجمه این اکتشافات جدید خواهد بود. بنابراین، ترجمه در خدمت بهبود زندگی اجتماعی، اقتصادی و فکری انسان است.

علاوه بر اهمیت غیرقابل‌انکار ترجمه در زندگی روزمره، اینجا در دانشگاه‌های ایران با چالش‌های تاریخی مرتبط با آموزش ترجمه در سطح گروه‌های زبان و ادبیات فرانسه مواجه هستیم. برای چندین دهه، عمل ترجمه بخشی جدایی‌ناپذیر از گستره آموزشی و فنی بوده است که استادان ایرانی زبان فرانسه به عمد در کلاس‌های دانشگاهی خود از آن استفاده می‌کنند. با این حال، مسئله تمایز بین آموزش ترجمه از یک سو و استفاده از ترجمه برای اهداف توسعه زبانی از سوی دیگر، عملاً بدون پاسخ دقیق در دپارتمان‌های فرانسوی ما باقی مانده است.

آنچه در این میان در جامعه و تاریخ ایران همیشه حائز اهمیت بوده است حفظ هویت ایرانی در تقابل با فرهنگ‌ها و تمدن‌های دیگر است. این مسأله در دوران معاصر به خصوص در عصر پهلوی و آستانه انقلاب اسلامی شکل خاص خود را داشته است که از آن به بحران هویت با چالش‌های هویت ملی تعبیر می‌شود.

امروزه به علت وجود چالش‌های هویتی بواسطه فرایند جهانی شدن، باید سعی بر این باشد که در تمامی آموزش‌ها در جهت تقویت و گسترش فرهنگ ایرانی و نیز هویت ملی گام برداشته شود.

در این تحقیق آنچه مشکل‌آفرین تلقی می‌شود این است که می‌خواهیم بدانیم چگونه می‌توان دروس مترجمی دانشگاه را موثرتر کرد و کیفیت ترجمه دانشجویان را بهبود بخشید به طوریکه گامی موثر در تقویت هویت ملی و ارزش‌های فرهنگی نیز برداریم؟ بنابراین بحث پیشنهاد محتوا در کنار ابزارها و تکنیک‌هایی است که می‌تواند در خدمت آموزش ترجمه باشد.

روشی که برای دستیابی به اهداف تحقیق ارائه می‌کنیم، بهره برداری از منابع دیداری شنیداری مبتنی بر حکایت‌های مثنوی در فرآیند آموزش ترجمه است. در این روش، ما عمداً روی استراتژی‌های فراشناختی دانشجویان کار می‌کنیم: این بحث مربوط به استفاده از منابع دیداری شنیداری مرتبط با موضوع متن مورد نظر برای ترجمه است که قبل از ترجمه حساسیت شناختی، فراشناختی و زبانی را در دانشجویانی که سپس متنی را ترجمه می‌کنند، فعال می‌کند.

این مرحله مشاهده منابع دیداری شنیداری مربوط به فرآیند طوفان فکری است که یک تکنیک آموزشی است و جنبه‌های شناختی ذهن دانشجو را در برمی‌گیرد.

ترجمه به عنوان یک فعالیت شناختی، نوآوری و ایجاد روش‌های آموزشی نوین در آموزش ترجمه نمی‌تواند ابزارهای روانشناختی لازم برای این منظور را نادیده بگیرد.

این تحقیق سعی دارد به دو سوال زیر پاسخ دهد:

۱. تاثیر روش ما بر کیفیت ترجمه دانشجویان چیست؟

۲. آیا بین کیفیت ترجمه دانشجویان کارشناسی ارشد در رشته ترجمه و ادبیات تفاوت معناداری وجود دارد؟

هدف این رویکرد نوآورانه به حداکثر رساندن اثربخشی و ارتباط یادگیری با ادغام ابزارهای های دیداری شنیداری و توجه به مؤلفه‌های ملی، هویتی و فرهنگی در فعالیت-های آموزشی است.

به نظر می‌رسد روش پیشنهادی می‌تواند تأثیرات مثبتی بر کیفیت ترجمه دانشجویان داشته باشد. علاوه بر این، فرضیه ما این است که بین کیفیت ترجمه دانشجویان کارشناسی ارشد در ادبیات و ترجمه تفاوت معناداری وجود دارد.

روش انجام این اقدام پژوهی، تحلیلی بوده و با استفاده از مطالعات میدانی، آمار توصیفی ارائه می‌کند. روش پیشنهادی را بر روی دو گروه از دانشجویان کارشناسی ارشد ادبیات و مترجمی اعمال می‌کنیم و داده‌ها را با استفاده از آزمون تی دو نمونه وابسته و تحلیل همپراش بررسی می‌کنیم.

آموزش ترجمه در ایران

در سال‌های اخیر روش‌های تدریس ترجمه در ایران تا حدودی پیشرفت کرده است، اما کلاس‌های مترجمی همچنان به عنوان کلاس-های آموزش زبان باقی مانده‌اند.

کلاس‌های مترجمی در ایران در مقطع کارشناسی معمولاً به زبان مادری تدریس می‌شود به خصوص در طول ترم‌های تحصیلی ابتدایی کاملاً با هدف ارتقای زبان دانشجویان تدریس می‌شود و این ترجمه آموزشی کمک می‌کند بهتر صحبت کنند و بنویسند.

آموزش مترجمی در ایران از زوایای مختلف مورد بررسی قرار گرفته و کاستی‌های این آموزش و مشکلات پیش روی دانشجویان این رشته از ابعاد مختلف مورد ارزیابی قرار گرفته است.

آموزش ترجمه در ایران در برخی از زمینه‌های زبان‌های خارجی مانند انگلیسی بهتر عمل می‌کند، در حالی که آموزش مترجمی فرانسه دارای کاستی‌های زیادی است. دوره مترجمی زبان فرانسه در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد در برخی از دانشگاه‌های ایران ارائه می‌شود. دانشگاه باید به وعده‌های خود به جامعه عمل کند و نیازهای جامعه را برآورده کند که این امر مستلزم نوآوری است زیرا دانشجویان، نیازهای بازارکار و نوع تدریس و یادگیری مدام در حال تغییر است و راه حل آن نیاز به رویکرد چند رشته‌ای دارد. با جایگزینی روش‌های مدرن آموزش ترجمه به جای استفاده از روش‌های سنتی، در نهایت می‌توان شاهد نوآوری‌های بیشتری در آموزش ترجمه بود. همچنین باید به مؤلفه‌های فراشناختی و فرآیندهای شناختی توجه کرد زیرا ترجمه یک فعالیت شناختی است. از طرفی سرفصل‌های آموزشی در مقطع کارشناسی ارشد ادبیات و مترجمی زبان فرانسه در دانشگاه‌ها با نیازهای دانشجویان و کشور تناسب کافی ندارد که این امر باعث کاهش انگیزه و کارایی دانشجویان می‌شود. و از دیگر سو استادان متخصص در زمینه علم ترجمه‌شناسی اندک هستند که همین امر، عدم آموزش تخصصی در این زمینه را توجیه می‌کند. در دانشگاه‌های ایران اساتید متخصص در رشته ادبیات و آموزش زبان فرانسه به تدریس ترجمه نیز مشغول هستند. این امر باعث می‌شود که استادان از روش‌های متنوعی که برای یادگیری دانشجویان تطبیق داده شده است استفاده نکنند و تا حد زیادی به روش‌های نسبتاً سنتی قانع شوند. همانطور که دلیل می‌گوید، روش‌های سنتی دارای معایبی هستند مانند اینکه تقریباً بدون محتوای آموزشی، بدون روشی برای پیروی دانشجویان و همچنین خسته کننده و کاهنده انگیزه دانشجویان هستند (Delisle, 1980).

تا اینجا الزامات و مؤلفه‌های مورد نیاز ترجمه را ذکر کردیم و متوجه شدیم که مهمترین مشکل کلاس‌های دانشگاهی ترجمه در ایران، محتوای برنامه ناکارآمد و قدیمی است. واقعیت دیگری که باید مورد توجه قرار گیرد این است که روش‌های ترجمه به کار رفته توسط مترجمان می‌تواند منعکس کننده هویت ملی، اعتقادی و فرهنگی آنها باشد بدین ترتیب که روش‌های مختلف ترجمه می‌تواند سهم بزرگی در ساختن یا بازسازی هویت ملی و فرهنگی افراد جامعه داشته باشد. آنها همچنین می‌توانند هویت‌های جدیدی برای نویسندگان

و شخصیت‌های داستان‌ها ایجاد کنند (Abrams and Hogg, 2006). دلیل این مدعا این است که هویت، فرهنگ و زبان سه عنصر جدایی ناپذیرند (رحیم پور و همکاران، ۱۳۹۵).

احساس تعلقی که شخص نسبت به یک ملت یا کشور دارد، هویت نامیده می‌شود. عواملی همچون زبان، نشانه‌های ملی، تاریخ یک ملت، فرهنگ، موسیقی و غیره همگی در شکل دادن هویت یک ملت نقش مهمی ایفا می‌کنند (Tan, 2012). زوبرگا (Zauberga, 2001) می‌گوید ترجمه در برگزیده‌ی عوامل فرهنگی و زبانی زبان‌های مبدا و مقصد است. توری (Tourey, 2012) معتقد است ترجمه همیشه عناصر زمانی و فرهنگی بیگانه را وارد زبان مقصد می‌کند. رابینسون (Robinson, 1995) اعتقاد دارد بوجود آوردن متن التقاطی کاملاً ناخودآگاه بوده و ایجاد آن بستگی به عوامل زبانی و سیاسی-اقتصادی متن مقصد دارد اما محققانی نظیر شفر و ادب (Schäffner and Adab, 1997) التقاطی بودن متن را حاصل تصمیمات آگاهانه مترجم می‌دانند.

دسته ای از محققان مطالعات ترجمه، ترجمه را عرصه‌ای برای نمایش هویت مترجمان قلمداد نموده‌اند که از دیدگاه روانشناسان همان شخصیت است. آنها هویت را با نگاه و تصویر از خود مترادف می‌دانند. اما جامعه‌شناسان هویت را مسئله‌ای اجتماعی می‌پندارند. از نظر دنگ (Deng, 2011) هویت تعریف جامعه از زبان، فرهنگ، مذهب و قومیت در جامعه است.

ونوتی (Venuti, 1998) محقق دیگری است که به نقش هویت‌سازی ترجمه پرداخته است. او بر این باور است که ترجمه می‌تواند هم هویت فرهنگ بومی را تقویت کند و هم فرهنگ بومی را با ارائه فرهنگ بیگانه تغییر دهد. به نظر او قدرت هویت‌سازی ترجمه نباید دست‌کم گرفته شود. تن و شایو (Tan and Shao, 2007) نیز معتقدند ترجمه نقش دوگانه‌ای را در مطالعات بین‌فرهنگی بازی می‌کند. ترجمه قادر است هویت ملی و مذهبی را تخریب کرده و بازسازی کند. آنها معتقدند که در ترجمه‌ای که از لغات و فرهنگ زبان مقصد استفاده می‌شود آنچه که تخریب و بازسازی می‌شود هویت فرهنگی زبان مبدأ است و در ترجمه‌ای که از فرهنگ و لغات زبان مبدأ استفاده می‌شود عکس این قضیه صادق است. در رویکرد نوین مطالعات ترجمه مترجم فعالی اجتماعی و سیاسی محسوب می‌شود که هویت او را جامعه‌ای که در آن رشد کرده تعیین می‌کند و این هویت به نوبه خود بر روی ترجمه آثار او تأثیرگذار خواهد بود. مترجم به ملیت، کشور، طبقه اجتماعی، زبان، جنسیت و مذهب خاصی تعلق دارد که تمام این عوامل بر روی ترجمه او تأثیرگذار خواهند بود. (افضلی و افشاری، ۱۳۹۹)

هویت مذهبی مترجم نیز در این زمینه نقش مهمی بازی می‌کند؛ چراکه اعتقاد مذهبی بر روی ارزش‌ها و الگوهای رفتاری شخص تأثیرگذار خواهد بود (Li, 2014).

از آنجایی که در روش‌های آموزش ترجمه به نقش هویت و فرهنگ در فرآیند ترجمه توجه چندانی نشده است، در این تحقیق قصد داریم پیشنهادی را برای دروس ترجمه تعیین کنیم و تأثیر آن را بر کیفیت ترجمه دانشجویان بررسی کنیم. این پیشنهاد برگرفته از رویکرد اجتماعی-ساختاری است و بر نقش بهره‌برداری از منابع دیداری-شنیداری مبتنی بر حکایات مثنوی، به صورت کاملاً جهت‌دار و مرتبط یا مشابه با موضوع متن مورد ترجمه تمرکز دارد.

روش پیشنهادی: بهره‌برداری از منابع دیداری-شنیداری مبتنی بر حکایات مثنوی

برای آموزش ترجمه به روشی نیاز داریم که دانشجو نقش مهمی در آن داشته باشد و بیش از همه جنبه شناختی فعالیت ترجمه در نظر گرفته شود. بنابراین، روشی را پیشنهاد کرده‌ایم که در آن، قبل از شروع ترجمه، مرحله آشنایی را طی می‌کنیم که می‌توان آن را از طریق یک متن کوتاه، فیلم، تصاویر یا حتی کلمات مرتبط با موضوع متن مورد ترجمه انجام داد. استفاده از منابع آموزشی چندحسی که به عنوان یک نوآوری در زمینه‌های آموزشی از جمله آموزش ترجمه محسوب می‌شود، به منظور حمایت از فراگیران و ایجاد محیط آموزشی مولد در مرکز یادگیری کلاسی قرار می‌گیرد. از آنجایی که یادگیری به بهترین وجه از طریق درگیری حواس چندگانه انجام می‌شود، تلویزیون، فیلم، نوار کاست، تجهیزات آزمایشگاهی و سایر منابع چندرسانه‌ای در کلاس درس عمدتاً به منظور کمک به دانشجویان برای کسب مهارت‌هایی که نیاز به تمرین فشرده دارند استفاده می‌شود. طوفان فکری یک استراتژی یادگیری زبان است که می‌توانیم از آن در آموزش ترجمه برای ایجاد ایده‌هایی جدید برای یافتن معادل‌هایی برای کلمات دشوار، ساختارهای پیچیده یا مسائل

فرهنگی در متن استفاده کنیم. وقتی دانشجویان قبل از شروع ترجمه تصویر یا ویدیویی را تماشا می‌کنند، می‌توان در کلاس از طریق بحث و تبادل نظر بین دانشجویان پیرامون موضوع منبع دیداری شنیداری مشاهده شده، طوفان فکری ایجاد کرد. با توجه به توضیحات ارائه شده می‌توان گفت روشی که ارائه می‌کنیم، یعنی استفاده از منابع دیداری شنیداری، روشی شناختی برای آموزش و یادگیری ترجمه می‌باشد که ذهن و حافظه دانشجو را درگیر می‌کند. وقتی دانشجویان یاد می‌گیرند که قبل از شروع ترجمه، خود را از طریق یک فیلم یا عکس با موضوع داستان (متنی که قرار است ترجمه شود) آشنا کنند، این امر به آنها آگاهی می‌دهد که منجر به درک بهتر معنای متن می‌شود. علاوه بر این می‌توان به کارکرد فرهنگی، بین فرهنگی و فرافرهنگی (یادگیری شناخت حالات، رفتارها و آداب و رسوم و...) اشاره کرد. از آنجایی که خواندن یک فعالیت دیداری، حرکتی و شناختی است، خواندن خوب منجر به درک خوب معنا می‌شود و احتمالاً کیفیت ترجمه را بهبود می‌بخشد.

اما باید به خاطر داشت که دانشجویان هنگامی که نکات مربوط به مبحث ترجمه را در مرور و در حین تمرین دریافت کنند، بیشترین بهره آموزشی را خواهند برد. در چنین فرآیندی است که می‌توان توانایی‌های فرازبانی و ابزاری متمرکز بر ترجمه را در دانشجویان فعال و تقویت کرد. بنابراین می‌توان موضوع هر درس را از طریق تمرین‌های مختلف ارائه داد تا به این ترتیب تعامل سازنده‌تری بین استاد و دانشجویان برقرار شود و مشارکت دانشجویان در بحث و تبادل نظر معنا پیدا کند.

روش تحقیق

روش تحقیق ما شامل یک مطالعه تحلیلی با استفاده از آمار توصیفی مبتنی بر تحقیقات میدانی است. در این تحقیق فرضیه‌ها را بر اساس رابطه متغیرها اندازه‌گیری می‌کنیم. در واقع آمار توصیفی ما وظیفه شناسایی و تعیین نوع ارتباط بین مواجهه و نتیجه را بر عهده دارد و داده‌ها و اطلاعات را در قالب جداول و نمودارهای توصیفی نشان خواهیم داد.

۱- شرکت کنندگان

۱۹ دانشجوی دختر و پسر از دانشگاه شهیدبهشتی در اقدام پژوهی ما شرکت کردند: ۹ دانشجو در سال دوم کارشناسی ارشد ادبیات فرانسه و ۱۰ دانشجو در سال اول کارشناسی ارشد مترجمی فرانسه. زبان مادری تمامی شرکت کنندگان فارسی بود و همه دانش کافی به زبان فرانسه داشتند (سطح < B1).

۲- ابزار تحقیق

در این اقدام پژوهی از شش متن استفاده شده است. دو متن برای پیش‌آزمون و پس‌آزمون و چهار متن برای اجرای روش آموزشی پیشنهادی ما در کلاس. هر متن متشکل از تقریباً صدپنجاه کلمه برای ترجمه از فرانسه به فارسی است.

ما متن‌های خود را از میان داستان‌های مثنوی مولوی انتخاب کردیم که کودسی ارگونر و مانیز به‌عنوان بخشی از کتابی با عنوان *Le Mesnevi, 150 contes soufis* به فرانسوی ترجمه کردند، این کتاب اولین بار در سال ۱۹۸۸ منتشر شد و در سال ۲۰۱۴ توسط ناشر آلبین میشل، در مجموعه *Spiritualités vivantes* منتشر شد.

در مورد ارزیابی متون ترجمه‌شده توسط دانشجویان، از دو مدل برای ارزیابی کیفیت ترجمه آنها استفاده شد. اولین مدل، مدل کلیت‌نگر برای سنجش کیفیت ترجمه است که توسط وادینگتون (Waddington, 2001) ایجاد شد. این ابزار یک ابزار یکپارچه و جامع است که قابلیت ترجمه را در سطح کلی بررسی می‌کند، اما در عین حال ارزیابی کیفیت ترجمه در سه سطح مختلف (دقت انتقال محتوای متن مبدأ، انتقال کیفیت عبارات و جملات به متن مقصد و ... درجه کامل بودن متن ترجمه شده) را انجام می‌دهد. مدل دومی که برای ارزیابی کیفیت ترجمه‌ها استفاده کردیم، مدل دفتر ترجمه فدرال کانادا است. در این مدل، انتقال صحیح معنا، اصطلاحات تخصصی، اختصارات، تأثیر سبک، افزایش و کاهش ترجمه و ظرافت‌های معنایی تعیین‌کننده است. ترجمه‌های دانشجویان توسط دو ارزیاب مورد سنجش قرار گرفت. یکی از ارزیابان از مدل کل‌نگر وادینگتون (Waddington, 2001) و دیگری از مدل دفتر ترجمه فدرال کانادا استفاده کرد. به هر ترجمه در هر مدل ارزیابی از صفر تا ده نمره داده شد و نمره نهایی از میانگین این دو ارزیابی به دست آمد.

با توجه به رویه مشاهده اسناد دیداری شنیداری مرتبط با این پروژه، در اینترنت به جستجو و یافتن اسناد ویدئویی با موضوع داستان‌های قابل ترجمه، ساخته‌شده توسط هنرمندان مستقل ایرانی و دسترسی رایگان برای عموم پرداختیم. ما دقت کرده‌ایم که آن را صرفاً آموزشی و برای چارچوب عملی اقدام‌پژوهی خود قرار دهیم. تمرین ما شامل نمایش هر یک از این اسناد ویدئویی در شروع جلسات آزمایشی در کلاس ما بود. موضوع هر ویدئو با موضوع متنی که باید ترجمه شود مطابقت داشت. یعنی برای جلسات اجرای روش و همچنین پس‌آزمون از فیلم‌های حکایات منتخب مثنوی مولانا به زبان فارسی استفاده کردیم زیرا مولوی ادامه‌دهنده راه فردوسی در احیای هویت فرهنگی و کرامت از دست‌رفته هموطنان خویش است و عصاره فرهنگ ایرانی پس از شاهنامه فردوسی، در مثنوی معنوی نمود می‌یابد. مولوی شاعری دانشمند و عارف است؛ نابغه‌ای که علوم مکتبی زمان خود و آداب اخلاقی و فرهنگی ایران را به کمال دریافته و پس از اجتهاد در شریعت به سیر در طریقت، پرداخته است. این شاعر بزرگ اوج قله عرفانی و احیاگر هویت انسانی است. در میان آثار مولوی، مثنوی یک شاخص است و دایره‌المعارف حیات فکری و روحی ملت ایران به شمار می‌آید. (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۷)

۳- جمع‌آوری داده‌ها

به منظور جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز در مرحله پیش‌آزمون در این تحقیق، اقدامات زیر انجام شد. ابتدا در جلسه اول برای سنجش کیفیت ترجمه شرکت‌کنندگان، متنی در حدود صدوپنجاه کلمه برای ترجمه از فرانسوی به فارسی به آنها داده شد. عنوان این متن «گره و گوشت» بود (Kudsî Erguner and Maniez, 2014) در طول آزمون، دانشجویان زمان محدودی داشتند و اجازه استفاده از منابع زبانی مانند فرهنگ لغت، کتاب دستور زبان یا حتی یادداشت‌برداری را نداشتند. سپس برای اجرای روشی که پیشنهاد کردیم، یک دوره چهار جلسه‌ای برگزار شد که در هر جلسه یکی از داستان‌های مثنوی مولانا (Kudsî Erguner and Maniez, 2014) هر متن تقریباً صدوپنجاه کلمه به زبان فرانسوی بود که برای ترجمه به فارسی استفاده شد. در هر جلسه، قبل از شروع ترجمه، یک ویدئوی کوتاه با موضوعی مطابق با متن داستان فرانسوی، به زبان مادری برای دانشجویان نمایش داده می‌شد. سپس متن اصلی در اختیار آنها قرار می‌گرفت و از آنها می‌خواستیم بدون استفاده از فرهنگ لغت و با توجه به فیلمی که تماشا کرده‌اند، آن را به فارسی ترجمه کنند. عنوان متن جلسه اول «سلیمان و عزرائیل» (Kudsî Erguner and Maniez, 2014)، جلسه دوم «سن» (Kudsî Erguner and Maniez, 2014) و جلسه سوم «درخت دانش» (Kudsî Erguner and Maniez, 2014) و جلسه چهارم «مؤذن» (Kudsî Erguner and Maniez, 2014) بود. و در نهایت به عنوان پس‌آزمون کیفیت ترجمه شرکت‌کنندگان سنجیده شد. عنوان این متن «گل و شکر» (Kudsî Erguner and Maniez, 2014) بود.

یافته‌ها

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر استفاده از مطالب دیداری شنیداری بر کیفیت ترجمه دانشجویان ایرانی و مقایسه کیفیت ترجمه دانشجویان ترجمه و ادبیات انجام شده است. داده‌های جمع‌آوری‌شده در این پژوهش با استفاده از آزمون‌های تی دو نمونه وابسته و تحلیل همپراش مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. قبل از بررسی سوالات تحقیق، فرض نرمال بودن توزیع داده‌ها و ضرایب پایایی پیش-آزمون و پس‌آزمون کیفیت ترجمه انجام می‌شود.

۱- نرمال بودن کیفیت ترجمه

روش‌های آماری تی دو نمونه وابسته و تحلیل همپراش براساس پیش فرض طبیعی بودن توزیع داده‌ها استوار هستند. طبیعی بودن توزیع نمرات با استفاده از شاخص‌های کجی و بلندی و نسبت آن‌ها به خطای معیار (جدول ۱) بررسی شده‌اند. چون نسبت شاخص‌های کجی و بلندی به خطای معیار کمتر از $\pm 1/96$ است، چنین نتیجه‌گیری شده که پیش فرض طبیعی بودن توزیع داده‌ها رعایت شده

است. ملاک های $\pm 1/96$ توسط رایکف و مارکولایدیس (Raykov and Marcoulides, 2008)، کوالی (Coaley, 2010) فیلد (Field, 2018) و ابو بدر (Abu-Bader, 2021) پیشنهاد شده‌اند.

جدول ۱

بررسی طبیعی بودن توزیع داده‌ها

گروه	تعداد	کجی		بلندی	
		آماره	خطای معیار	آماره	خطای معیار
ادبیات	9	.162	.717	-1.486	1.400
	9	-.802	.717	.240	1.400
ترجمه	10	-.615	.687	.525	1.334
	10	-.534	.687	-.257	1.334

جدول ۲ نتایج ضرایب همبستگی بین نمرات دو مصححی را نشان می‌دهد که کیفیت ترجمه افراد را برآورد کرده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که هماهنگی معناداری بین دو مصحح در پیش‌آزمون (ضریب پیرسون $(17) = 0/823$ دارای شاخص اندازه اثر بالایی است، احتمال $> 0/05$) و پس‌آزمون (ضریب پیرسون $(17) = 0/840$ دارای شاخص اندازه اثر بالایی است، احتمال $> 0/05$) کیفیت ترجمه وجود دارد. بر اساس این نتایج می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که پیش‌آزمون و پس‌آزمون کیفیت ترجمه دارای پایایی بین مصححان هستند.

جدول ۲

ضریب همبستگی پیرسون برای پایایی بین مصححان پیش‌آزمون و پس‌آزمون کیفیت ترجمه

پس‌آزمون	پیش‌آزمون	پس‌آزمون مصحح دوم	
		تعداد	احتمال
پس‌آزمون	پیش‌آزمون	823**	.000
	پیش‌آزمون	19	.840**
پس‌آزمون	پیش‌آزمون	823**	.000
	پیش‌آزمون	19	.840**

** ضریب همبستگی در سطح $0/01$ معنادار است.

۲- بررسی فرضیه صفر اول

دوره آموزشی تاثیر بسزایی در بهبود کیفیت ترجمه دانشجویان ایرانی ندارد.

میانگین کل افراد در پیش‌آزمون و پس‌آزمون کیفیت ترجمه با استفاده از آزمون تی دو نمونه وابسته مقایسه شد تا فرضیه صفر اول پاسخ داده شود. جدول ۳ آمار توصیفی پیش‌آزمون و پس‌آزمون کیفیت ترجمه را نشان می‌دهد. میانگین دانشجویان در پس‌آزمون کیفیت ترجمه (میانگین $= 7/46$) بالاتر از میانگین پیش‌آزمون (میانگین $= 5/96$) است.

جدول ۳

آمار توصیفی کل افراد در پیش‌آزمون و پس‌آزمون کیفیت ترجمه

میانگین	تعداد	انحراف معیار	خطای معیار
پس‌آزمون	19	1.337	.307
پیش‌آزمون	19	1.533	.352

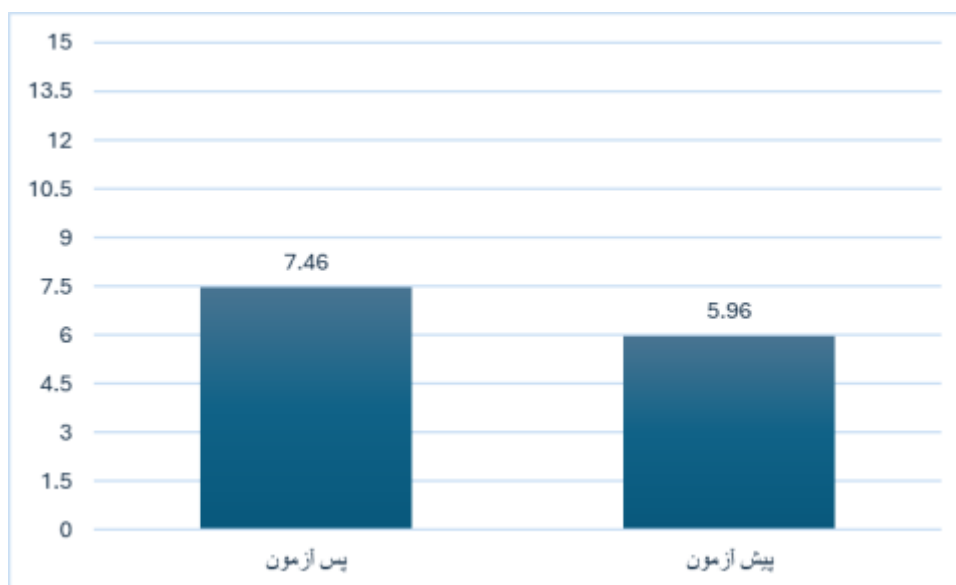
جدول ۴ نتایج آزمون تی دو نمونه وابسته را نشان می‌دهد. نتایج (شاخص تی (۱۸) = ۶/۵۸، احتمال $> ۰/۰۵$ ، شاخص اندازه اثر = ۰/۸۴۰ اندازه اثر بزرگی را نشان می‌دهد) نشان می‌دهد که اختلاف میانگین پیش‌آزمون و پس‌آزمون کیفیت ترجمه معنادار است. براساس این نتایج می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که دانشجویان به صورت معناداری عملکرد بهتری در پس‌آزمون ترجمه داشته‌اند. بنابراین فرضیه صفر اول، دوره آموزشی تاثیر بسزایی در بهبود کیفیت ترجمه دانشجویان ایرانی ندارد، رد شده است. نمودار ۱ میانگین افراد در پیش‌آزمون و پس‌آزمون کیفیت ترجمه را نشان می‌دهد.

بیان دو نکته ضروری است. اول اینکه عدد ۱۸ در گزارش آزمون تی دو نمونه وابسته، درجه آزادی است که برابر است با تعداد افراد (۱۹) منهای یک. دوم اینکه شاخص اندازه اثر گزارش شده برابر است با ریشه مجذور تی تقسیم بر مجذور تی به اضافه درجه آزادی که ملاک-های آن عبارتند از: ۰/۱۰ = ضعیف، ۰/۳۰ = متوسط، و ۰/۵۰ = بزرگ.

جدول ۴

آزمون تی دو نمونه وابسته برای مقایسه پیش‌آزمون و پس‌آزمون کیفیت ترجمه

احتمال	درجه آزادی	تی	اختلاف‌ها			
			فاصله اطمینان ۹۵٪		خطای معیار	انحراف معیار
			دامنه بالا	دامنه پایین		
.000	18	6.584	1.979	1.021	.228	.993
						1.500

نمودار ۱

میانگین افراد در پیش‌آزمون و پس‌آزمون کیفیت ترجمه

۳- بررسی فرضیه صفر دوم

آیا بین کیفیت ترجمه دانشجویان رشته ترجمه و ادبیات تفاوت معناداری وجود دارد؟

جدول ۵ نتایج آزمون خطی بودن ارتباط بین همپراش و پس آزمون کیفیت ترجمه را نشان می دهد. معنادار بودن نتایج آزمون (شاخص $F = ۲۳/۴۸$ ، مجذور اتا $= ۰/۸۴۹$ اندازه اثر بزرگ) این موضوع را ثابت می کند که پیش فرض آماری خطی نبودن ارتباط بین همپراش و پس آزمون کیفیت ترجمه رد شده است. به عبارت دیگر، ارتباط خطی بین همپراش و پس آزمون کیفیت ترجمه وجود دارد. شاخص مجذور اتا با استفاده از ملاک های زیر تفسیر می شود: $۰/۰۱ =$ ضعیف، $۰/۰۶ =$ متوسط و $۰/۱۴ =$ بزرگ.

جدول ۵

آزمون خطی بودن ارتباط بین پس آزمون کیفیت ترجمه و همپراش

احتمال	F	مجموع مجذورات	درجه آزادی	مجدور میانگین
.107	2.812	2.275	12	27.304
.003	23.488	19.002	1	19.002
.566	.933	.755	11	8.302
		.809	6	4.854
			18	32.158
				.849

علاوه بر خطی بودن ارتباط بین همپراش و پس آزمون کیفیت ترجمه، پیش فرض دوم، همگونی شیب رگرسیون، این موضوع را بررسی می کند که ارتباط بین پیش آزمون و پس آزمون در تک تک گروه ها خطی است. معنادار نبودن (شاخص $F = ۰/۲۰۹$ ، مجذور اتای تفکیکی $= ۰/۰۱۴$ اندازه اثر کوچک) تعامل بین پیش آزمون و متغیر مستقل (گروه ها) (جدول ۶) نشان می دهد که پیش فرض آماری همگون بودن شیب رگرسیون رعایت شده است. شاخص مجذور اتای تفکیکی با استفاده از ملاک های زیر تفسیر می شود: $۰/۰۱ =$ ضعیف، $۰/۰۶ =$ متوسط و $۰/۱۴ =$ بزرگ.

جدول ۶

بررسی پیش فرض همگونی شیب رگرسیون برای آزمون کیفیت ترجمه

مجموع مجذورات	درجه آزادی	مجدور میانگین	F	احتمال	مجدور اتای تفکیکی
.237	1	.237	.276	.607	.018
12.862	1	12.862	15.031	.001	.501
.179	1	.179	.209	.654	.014
12.836	15	.856			
1089.688	19				

و سرانجام، جدول ۷ نتایج آزمون همگونی واریانس را نشان می دهد. معنادار نبودن نتایج آزمون (شاخص $F = ۲/۱۳$ ، احتمال $< ۰/۰۵$) نشان می دهد که پیش فرض همگونی واریانس رعایت شده است.

جدول ۷

بررسی پیش فرض همگونی واریانس برای آزمون کیفیت ترجمه

F	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	احتمال
2.135	1	17	.162

پس از بررسی پیش فرض‌های تحلیل همپراش، جدول ۸ میانگین دانشجویان رشته‌های ترجمه و ادبیات در پس‌آزمون کیفیت ترجمه را پس از حذف اثر پیش‌آزمون نشان می‌دهد. گروه ترجمه با میانگین ۷/۵۵ و گروه ادبیات با میانگین ۷/۳۶ عملکرد تقریباً مشابهی در پس-آزمون کیفیت ترجمه داشته‌اند.

جدول ۸

آمار توصیفی برای پس‌آزمون آزمون کیفیت ترجمه با گروه

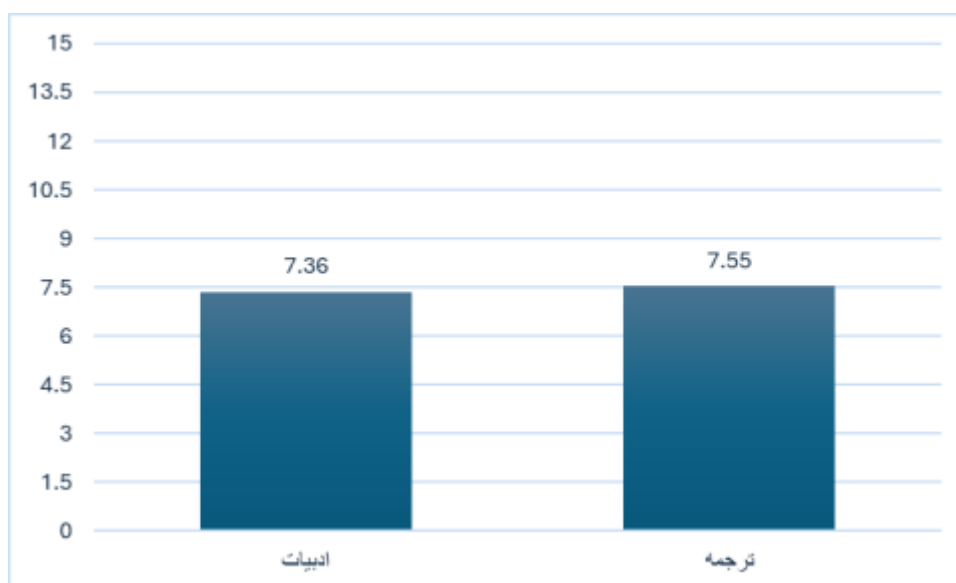
گروه‌ها	میانگین	خطای معیار	فاصله اطمینان ۹۵٪	
			دامنه بالا	دامنه پایین
ادبیات	7.360 ^a	.318	8.034	6.685
ترجمه	7.551 ^a	.300	8.188	6.915

و سرانجام جدول ۹ نتایج اصلی تحلیل همپراش را نشان می‌دهد. نتایج (شاخص $F = ۰/۲۰۹$ ، مجذور اتای تفکیکی $= ۰/۰۱۴$ اندازه اثر کوچک) نشان می‌دهد که اختلاف معناداری بین میانگین دانشجویان رشته‌های ادبیات و ترجمه در پس‌آزمون کیفیت ترجمه پس از حذف اثر پیش‌آزمون دیده نشده است. بنابراین فرضیه صفر سوم دایر بر معنادار نبودن اختلاف بین میانگین دو گروه در پس‌آزمون کیفیت ترجمه تایید می‌گردد. نمودار ۲ میانگین دو گروه در پس‌آزمون کیفیت ترجمه را نشان می‌دهد.

جدول ۹

تحلیل همپراش برای پس‌آزمون کیفیت ترجمه با گروه

Source	مجموع مجذورات	درجه آزادی	مجذور میانگین	F	احتمال	مجذور اتای تفکیکی
پیش‌آزمون	16.766	1	16.766	20.612	.000	.563
گروه	.141	1	.141	.173	.683	.011
خطا	13.015	16	.813			
جمع	1089.688	19				

نمودار ۲

میانگین افراد در پس‌آزمون کیفیت ترجمه با گروه

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به توضیحات ارائه‌شده، می‌توان نتیجه گرفت که نقش اکثر دانشجویان مترجمی زبان فرانسه در فرآیند آموزش و یادگیری این رشته، نقش فعال و مستقلی نیست. اکثر این دانشجویان هنوز به درستی نیازهای رشته و نیازهای خود را به عنوان مترجم نمی‌دانند و یادگیری آنها به کلاس درس محدود می‌شود و آن هم در قالب گیرنده منفعل دانش استاد است. ضعف دانش عمومی، عدم تسلط کامل بر زبان‌های فرانسوی و فارسی، تدریس نامناسب و بی‌اثر و مهم‌تر از همه عدم شناخت و آگاهی از دانش عملی و نظری کافی در زمینه آموزش ترجمه و عدم تلاش برای بهبود آن از جمله عواملی است که مسیر تبدیل شدن به یک مترجم تمام عیار را مختل می‌کند. همچنین در فرآیند تدریس ترجمه، عمل با تئوری همخوانی ندارد که ممکن است با کمبود خلاقیت و نوآوری استادان مرتبط باشد. در تدریس ترجمه آنچه مهم است تمرکز بر فعال‌سازی جنبه‌های شناختی و فراشناختی دانشجویان است که باید توسط استادان انجام شود. از این نظر باید فضایی فراهم شود تا دانشجوی مترجمی بتواند مهارت‌های شناختی و آگاهی خود را ارتقا دهد. در چنین فضایی دانشجوی یاد می‌گیرد که واقعیت‌ها، الزامات و نیازهای دنیای حرفه‌ای را به شکل ملموس‌تری بشناسد و با مسئولیت‌پذیری بیشتری در رفع کاستی‌ها و نقاط ضعف آن مشارکت کند. همچنین اهمیت تمرکز بر حفظ فرهنگ و ارزش‌های ملی و هویتی ایرانی در این کلاس‌ها نباید فراموش شود.

آنچه در تحقیق ما مشکل‌ساز بود این بود که می‌خواستیم بدانیم چگونه و با چه روشی می‌توان کلاس‌های دانشگاهی ترجمه را موثرتر کرد و کیفیت ترجمه دانشجویان را بهبود بخشید به طوریکه مؤلفه‌های فرهنگی و هویتی نیز مدنظر قرار گیرند. از آنجایی که نحوه آموزش ترجمه از اهمیت بالایی برخوردار است، در این راستا روشی مبتنی بر منابع دیداری شنیداری مبتنی بر حکایات مثنوی را پیشنهاد کردیم. این روش همچنین به استاد اجازه می‌دهد تا نقش‌های اصلی در یادگیری ترجمه را به خود دانشجویان به عنوان راهنما محول کند.

این تحقیق به بررسی دو سوال زیر پرداخته است.

۱. تاثیر روش ما بر کیفیت ترجمه دانشجویان چیست؟

۲. آیا بین کیفیت ترجمه دانشجویان مترجمی و ادبیات تفاوت معناداری وجود دارد؟

در انجام این اقدام پژوهی از روش تحلیلی بهره گرفته و بر اساس یک مطالعه میدانی به ارائه آمار توصیفی پرداختیم. همانطور که توضیح دادیم، نوزده نفر از دانشجویان کارشناسی ارشد ادبیات و مترجمی دانشگاه شهیدبهشتی در این پژوهش شرکت کردند. این اقدام پژوهی شش جلسه به طول انجامید. جلسه اول به سنجش کیفیت ترجمه دانشجویان (پیش‌آزمون) اختصاص داشت. متنی از داستان‌های مثنوی مولانا - برگرفته از نسخه ترجمه‌شده به زبان فرانسه - در اختیار دانشجویان قرار گرفت و آنها متن را بدون استفاده از فرهنگ لغت ترجمه کردند. در جلسات بعدی روش پیشنهادی خود را در چهار جلسه یک ساعته اجرا کردیم. دانشجویان در هر جلسه یک حکایت مثنوی از مولانا دریافت کردند و قبل از شروع ترجمه، فیلم مربوطه را به زبان مادری خود تماشا کردند. و در نهایت آخرین جلسه (جلسه ششم) به پس‌آزمون اختصاص یافت. در پایان، ما به ارزیابی ترجمه‌ها بر اساس مدل کلنگر و ادینگتون (Waddington, 2001) و مدل دفتر ترجمه فدرال کانادا پرداختیم.

داده‌های جمع‌آوری‌شده در این پژوهش با استفاده از آزمون‌های تی دو نمونه وابسته و تحلیل همپراش مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که روش پیشنهادی و دوره‌ای که برگزار کردیم نقش مهمی در ارتقای کیفیت ترجمه فرانسوی به فارسی داشته است. بر اساس این مطالعه می‌توان استدلال‌های زیر را مطرح کرد:

دانشجویان در پس‌آزمون کیفیت ترجمه بهتر عمل کردند و این دوره در بهبود کیفیت ترجمه آنها تأثیر بسزایی داشت. اما باید گفت که تفاوت معناداری بین کیفیت ترجمه دانشجویان ادبیات و مترجمی مشاهده نشد. ما در ابتدا انتظار داشتیم که دانشجویان مترجمی از نظر کیفیت ترجمه عملکرد بهتری داشته باشند. اما در نهایت تفاوت معناداری بین دانشجویان ادبیات و مترجمی مشاهده نشد. این امر می‌تواند به دلیل برنامه‌های آموزشی نامناسب و همچنین نادیده گرفتن کیفیت روش‌های تدریس ترجمه و یا حتی آموزش بدون روش‌های مؤثر باشد. در نهایت باید تصریح کرد که مهمترین عامل در طراحی و توسعه مواد آموزشی، داشتن چارچوب علمی و کاربردی است. با توجه به ماهیت نوپای رشته مطالعات ترجمه، در کشور ما تحقیقات مؤثر کمی در زمینه آموزش ترجمه و توسعه مواد آموزشی برای کلاس درس ترجمه انجام شده است. همچنین باید اذعان کرد که مثنوی معنوی همچو گنجینه‌ای از نبوغ و عرفان و حکمت ایرانی است و آموزه‌های آن نه تنها در کلاس‌های درس ادبیات فارسی بلکه برای سایر رشته‌های زبان و ادبیات خارجی باید مورد استفاده و بازاندیشی نظری و عملی قرار گیرد. می‌توانیم ادعا کنیم که در هنگام استفاده از متن ترجمه فرانسوی مثنوی در دوره‌ای که طراحی کردیم، دانشجویان ما با تأمل در مضامین متن اصلی هر حکایت و قیاس آن با ترجمه فرانسوی آن، به شناختی دقیق‌تر از مفاهیم ناب این اثر بزرگ دست یافتند. این گشایشی شناختی، از اندیشیدن به معنای واژگان و گفتمان شاعر و عارف عالیقدر ایرانی بدست آمد. اندیشه‌ای بر اساس قیاس معنا و صورت کلمات در دو زبان مختلف، جستجویی برای راه یافتن به حکمت کلام شاعری جهانی از دل واژگان دو زبان مختلف. معتقدیم که وارد شدن به عرصه این جستجوی معنا، حتماً در چگونگی نگرش و عمل مترجم تأثیراتی خاص دارد.

منابع

- ابراهیمی، جعفر، نظریان، محمدرضا، باباپور، ژاله، شیرانی، مهناز. ۱۳۹۷. مؤلفه‌های هویت ایرانی-اسلامی در داستان‌های مثنوی مولانا. همایش ملی هویت کودکان ایران اسلامی در دوره پیش‌دبستانی.
- افضلی، کتایون، افشاری، هاله. ۱۳۹۹. انعکاس هویت ملی و مذهبی مترجمان در ترجمه رمان‌های التقاطی: بررسی رمان‌های ترجمه‌شده فیروزه دوما. *مطالعات زبان و ترجمه*، ۵۳ (۲)، ۱۸۱-۲۰۱.
- رحیم پور، سپیده، ستوده نما، الهه، دبیرمقدم، محمد. ۱۳۹۵. بررسی هویت محقق در مقالات زبانشناسی کاربردی با روش‌شناسی ترکیبی. *مطالعات زبان و ترجمه*، ۴۹ (۳)، ۱-۲۱.

Abrams, Dominic., Hogg, Michael A. (2006). *Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes*. London, England: Routledge.

Abu-Bader, Soleman H. (2021). *Using statistical methods in social science research: With a complete SPSS guide*. USA : Oxford University Press.

Coaley, Keith. (2010). « An introduction to psychological assessment and psychometrics ». *An Introduction to Psychological Assessment and Psychometrics*, PP. 1-400.

Delisle, Jean. (1980). *L'analyse du discours comme méthode de traduction*. Ottawa : Éditions de l'Université d'Ottawa.

Deng, Francis M. (2011). *War of visions: Conflict of identities in the Sudan*. Washington, DC: Brookings.

Erguner, A. K., Maniez, P. (2014), *Le Mesnevi, 150 contes soufis*, Paris, Albin Michel.

Field, Andy. (2018). *Discovering Statistics Using IBM SPSS, Statistics for Statistics. 5th ed*. London : SAGE Publications.

Li, Qun. (2014). The influence of translators' cultural identity on the translation of Lunyu. *International Journal of English Linguistics*, 4(5), 130-137.

Raykov, Tenko., (2008). Marcoulides, George A. *An introduction to applied multivariate analysis*. Routledge.

Robinson, Douglas. (1995). *The translator's habit*. London, England: Routledge.

Schäffner, Christina., Adab, Beverly. (1997). Translation as intercultural communicationcontact as conflict. In M. Snell-Hornby, Z. Jettmarova, & K. Kaindl (Eds.), *Translation as intercultural communication* (pp. 235-238). Amsterdam, Netherlands: John Benjamins.

Tan, Z. (2012). The translator's identity as perceived through metaphors. *Across Languages and Cultures*, 13(1), 13-32.

Tan, Zaixi., Shao, L. (2007). *Translation and the relativity of cultural identities*. *Neohelicon*, 34(1), 197-216.

Toury, Gideon. (2012). *Descriptive Translation Studies and beyond: Revised edition*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.

Venuti, Lawrence. (1998). *The scandals of translation: Towards an ethics of difference*. New York: Routledge.

Waddington, Christopher. (2001). « Different methods of evaluating student translations : The question of validity ». *Meta*, 46.2, pp. 311-325.

Zauberga, Ieva. (2001). Discourse interference in translation. *Across Languages and Cultures*, 2(2), 265-276.

Transferring Persian culture and literature to students in translation classes using an innovative method

Danial Basanj

Faculty member of the Department of French and Latin Language and Literature, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Maryam Dadkhah

PhD student of French and Latin language and literature, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Abstract

Teaching translation in creative and innovative ways that simultaneously convey culture and literature is essential to produce skilled translators who can bridge linguistic and cultural gaps. This article examines how incorporating cultural awareness and literary analysis into translation education can increase students' understanding of source texts and improve their ability to produce accurate and culturally appropriate translations. This research examines effective strategies for teaching translation students cultural nuances, literary tools, and background knowledge, and analyzes the effect of such training on increasing translation quality and their intercultural competence. In this research, we design and implement a method based on the use of cultural texts and films for teaching translation. This research aims to investigate the effect of our proposed teaching method on how the participants in the project, consisting of French language students, translate. The findings of the research, after analyzing the data using statistical tests, show that our proposed educational method has played an effective role in achieving the goals of the research.

Keywords: teaching translation, culture, literature, creative and innovative method, translation quality.